

Маркович Х. М.,
*старший викладач кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ В АДВОКАТСЬКІЙ ПРАКТИЦІ

Анотація. Стаття присвячена аналізу медіації як сучасного ефективного інструменту вирішення спорів та покращення взаємин між людьми та громадянами. Основну увагу приділено сутності медіації, її принципам та етапам здійснення. Розглянуто роль та участь адвоката у медіаційній процедурі. Визначено основну мету медіації, яка полягає в обговоренні, усвідомленні та опрацюванні конкретної проблемної ситуації для оптимального її вирішення. Встановлено, що результатом успішної медіації є угода, яка відображає потреби та інтереси сторін. З'ясовано, що процес медіації представлений сукупністю дій, що здійснюються учасниками медіації впродовж визначеного часового проміжку. Наголошено на необхідності адвоката поглиблювати знання в сфері медіації, розуміти процес медіації та мати практичний досвід у проведенні медіаційних процедур. Відзначено, що адвокат, який виступає у ролі медіатора, не може одночасно виконувати роль адвоката однієї зі сторін. Констатовано, що процес медіації є гнучким та індивідуальним. Він залежить від конкретної ситуації та потреб сторін і завжди спрямований на досягнення компромісу. Наголошено на основних перевагах медіації у порівнянні з традиційними способами вирішення спору. Зокрема, сторони можуть у будь-який момент припинити медіацію та перейти до судового розгляду спору. Медіація може застосовуватися в різних сферах, включаючи сімейні, комерційні, цивільні, трудові та інші види спорів. Це вказує на те, що медіація є універсальним способом вирішення різноманітних правових конфліктів. Її використання сприяє уникненню затягнених та витратних судових процесів. Відзначено, що медіація може допомогти підтримувати відносини між сторонами після прийняття ними спільного рішення. Результати дослідження підтверджують важливість та ефективність медіації у врегулюванні конфліктів та розкривають її потенціал для забезпечення мирної взаємодії в різних сферах життя.

Ключові слова: медіація, медіатор, конфлікт, процедура, угода, адвокат.

Постановка проблеми. Зважаючи на особливості професійної діяльності, адвокатам мало не щодня доводиться стикатися з конфліктами різних видів та ступенів розвитку, оскільки робота з конфліктами є невід'ємною складовою їхньої діяльності. Однак, ефективним інструментом у вирішенні спорів та покращенні взаємин між людьми та громадянами, сприяючи їх мирному врегулюванню, виступає медіація. В українському суспільстві застосування медіації досить нове, однак сучасні правники дедалі частіше намагаються використовувати медіаційні практики у вирішенні конфліктів. Тому дослідження цього правового явища відіграє важливе значення для розвитку

та покращення процесу медіації, забезпечення його ефективності та визначення ролі медіації в різних сферах суспільного життя. Це зумовило потребу у з'ясуванні сутності та місця медіації в адвокатській практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням медіації як позасудового способу вирішення конфліктів займалися чимало правників. Проте, на сьогоднішній день відсутні комплексні дослідження процедури медіації в адвокатській практиці, що значно актуалізує науковий пошук у цьому напрямку. Окремі аспекти зазначеної проблематики досліджували Т. Вільчик, М. Єфіменко, Р. Коваль, Н. Крестовська, Ю. Ремескова, Л. Романадзе, М. Саєнко, В. Ситюк та ін. Праці вказаних науковців послужили теоретико-правовою основою нашої наукової розвідки.

Метою статті є дослідження сутності, місця та ролі медіації як сучасного альтернативного способу вирішення спорів в адвокатській діяльності.

Виклад основного матеріалу. Традиційно, способом врегулювання спорів в Україні прийнято вважати звернення до суду за захистом своїх невизнаних, оспорюваних чи порушених прав. Ст. ст. 55, 124 Основного Закону України гарантують судовий захист прав і свобод людини і громадянина. Водночас, ст. ст. 59, 131-2 Конституції України обумовлюють право кожного на професійну правничу допомогу, для надання якої діє адвокатура [1]. У цьому разі правовою основою для здійснення адвокатської діяльності слугує Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Проте, це аж ніяк не позбавляє сторін можливості домовлятися між собою щодо врегулювання своїх конфліктів без залучення суду. Така домовленість може бути досягнута за допомогою досудового врегулювання спорів, забезпечуючи при цьому швидке та ефективне розв'язання конфлікту. Це передбачено конституційними нормами, процесуальним законодавством та рішенням Конституційного Суду України від 9 липня 2002 року у справі № 1-2/2002 про досудове врегулювання спорів. Так, згідно із ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» «Під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право *вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правової допомоги*» Також згідно з п. 6 ч. 1 ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «адвокат може *виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством та договором про надання правової допомоги* [2]. Як прослідковуємо, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», не передбачено обмежень щодо несумісності адвокатської діяльності з практикою у сфері медіації. Крім того, Правила адвокатської

етики визначають сприяння адвокатом за можливості досудовому та позасудовому порядкам урегулювання спорів між клієнтом та іншими особами. Отже, обов'язком адвоката при наданні правничої допомоги клієнту є донесення до останнього всіх можливих шляхів руху до поставленої мети, включаючи альтернативні способи вирішення спору. Адвокат повинен дати клієнту об'єктивну інформацію про кожен спосіб вирішення спору, його переваги та недоліки, щоб клієнт зумів прийняти свідоме рішення щодо подальшого ходу справи.

Одним із позасудових способів врегулювання спору є медіація, яку Закон України «Про медіацію» визначає як «позасудову добровільну, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів» [3]. У цьому контексті медіація є певним процесом, в якому незалежна третя особа (медіатор) допомагає сторонам знайти взаємовигідне та прийнятне рішення, що задовольняє їхні потреби та інтереси. При цьому, важливо відмітити, що медіатор не вирішує спір, а лише допомагає сторонам зрозуміти позиції один одного та знайти спільне рішення. Отже, про медіацію можна говорити як про неформальну процедуру, яка сприяє більш зручній комунікації між сторонами та ефективному вирішенню спору.

Згідно із вищезазначеним законом, медіатором є «спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію» [3]. Законодавством встановлено певні обмеження в діях, які не може вчиняти медіатор, зокрема: 1) сумішати функцію медіатора з функцією іншого учасника медіації в одному конфлікті, так як це може призвести до конфлікту інтересів та знизити довіру учасників спору до процесу медіації; 2) надавати сторонам поради про те, яке рішення їм потрібно прийняти щодо суті конфлікту; 3) приймати рішення по суті конфлікту між сторонами медіації, оскільки роль медіатора полягає у допомозі вирішити конфлікт без застосування вимушеної влади або рішення, яке нав'язується ззовні. При роботі з медіатором сторони самостійно приймають рішення, що дозволяє їм відчути власну відповідальність над процесом розв'язання конфлікту; 4) бути представником або захисником будь-якої сторони у досудовому розслідуванні, судовому, третейському чи арбітражному провадженні у конфлікті (спорі), в якому він є чи був медіатором [3]. Це пов'язано з принципами нейтральності та неупередженості, які визначають роль медіатора у процесі медіації.

Ключова мета медіації полягає в обговоренні, усвідомленні та опрацюванні конкретної проблемної ситуації задля оптимального виходу з неї. В обговоренні важливо відкрито і об'єктивно вислухати погляди та думки кожної сторони, навіть якщо вони неприйнятні одна одній. Результатом успішної медіації є угода, досягнута сторонами, яка відображає їхні потреби та інтереси [4, с. 102]. Така угода є результатом спільної роботи медіатора та сторін і не може бути нав'язана жодним учасником медіації.

Процес медіації представлений сукупністю дій, що здійснюються її учасниками з метою вирішення конфлікту або спору впродовж визначеного часового проміжку. Науковцями виділено п'ять основних етапів медіації. До першого віднесено укладення угоди про медіацію. Сюди ж входять зустрічі з учасниками, вивчення їх потреб та очікувань, пояснення принципів медіації та укладання договору про медіацію. На другому

етапі з'ясовуються позиції сторін, де медіатор допомагає сторонам їх зрозуміти та шукає можливі рішення, які задовольняли б інтереси обох сторін. Третій етап передбачає виявлення інтересу, який стоїть за позицією кожної зі сторін. На цьому етапі медіатор повинен знайти спільні цілі та інтереси сторін, які можуть використовуватися для знаходження компромісного рішення. Це допоможе зменшити напруженість між сторонами та сприятиме ефективному вирішенню конфлікту. Четвертий етап характеризується пошуком рішення, яке б задовольняло інтереси кожної зі сторін. Медіатор повинен допомагати сторонам оцінювати всі можливі варіанти рішень та знаходити оптимальний варіант для кожної сторони. На цьому етапі учасники медіації доходять згоди та укладають домовленість щодо вирішення конфлікту або спору. На завершальній стадії укладається угода за результатами медіації, яка оформляється медіатором у письмовій формі. Медіатор може також надати рекомендації щодо подальшої співпраці між сторонами [5, с. 145]. Цей процес займає різний час, залежно від складності конфлікту та готовності сторін до пошуку компромісу. До процесу медіації також можуть входити інші етапи або дії, залежно від конкретної ситуації. Наприклад, на початковому етапі медіатор може звертатися до сторін із запитаннями або запрошувати їх надати додаткову інформацію. Під час процесу медіації медіатор може проводити окремі зустрічі з кожною із сторін щоб зрозуміти їх потреби та інтереси. Також, у процесі медіації можуть використовуватися різноманітні техніки та інструменти зокрема, моделювання ситуацій, техніки вирішення конфліктів та інші. Їх використання допомагає медіатору створити сприятливу атмосферу для обговорення проблеми та підтримати учасників медіації у пошуку рішення. Однак трапляються випадки, коли в процесі медіації можуть виникати різні складнощі, такі як емоційна напруженість, непродуктивні діалоги тощо. Медіатор повинен бути готовим працювати з такими ситуаціями та використовувати відповідні стратегії щоб допомогти сторонам порозумітися. У медіаційному процесі він має дотримуватися об'єктивності та неупередженості у вирішенні конфлікту, тому повинен ретельно досліджувати всі аспекти спору. Це включає в себе детальне ознайомлення з обставинами справи, вислуховування позицій обох сторін, визначення пріоритетних питань та моделювання можливих варіантів вирішення конфлікту. Медіатор повинен бути свідомим того, що він несе відповідальність за результат медіації і за те, що домовленості, досягнуті сторонами, будуть виконані.

При застосуванні медіації окремо слід наголосити на використанні комунікативних функцій, оскільки, запорука успіху медіатора полягає у правильному діалозі між сторонами конфлікту, знаходженні окремого підходу до кожної особи, зниженні та подоланні напруженості. Отже, ключовим елементом у процесі медіації є встановлення ефективного комунікаційного процесу між сторонами. Медіатор повинен бути експертом у встановленні контакту та створенні атмосфери довіри, сприятливої для вирішення конфлікту.

Медіація є відносно новим явищем в Україні, яке швидко набуло популярності, зокрема у правових відносинах. Вона може застосовуватися в різних сферах, включаючи сімейні, комерційні, цивільні, трудові та інші види спорів. Це підкреслює факт того, що медіація є універсальним способом вирішення різноманітних правових конфліктів, а її використання сприяє уникненню довгих та витратних судових процесів,

а також зберігає відносини між сторонами. Як свідчить практика, найбільш широко медіація використовується у цивільних та господарських спорах, зокрема, пов'язаних із виконанням договорів, вирішенням корпоративних конфліктів, розірванням шлюбу, визначенням місця проживання дітей, їх виховання та утримання. Такі питання часто вирішуються без звернення до суду, а отже без зайвих емоцій, використовуючи медіацію. Проте, варто зазначити, що ефективність медіації можна помітити не у всіх конфліктах. У певних категоріях справ вона є недоцільною, наприклад, домашнє насильство, значний дисбаланс сил, психічні розлади в однієї чи двох сторін, зловживання алкоголем або наркотиками, що унеможлиблює усвідомлено приймати або виконувати рішення.

Останніми роками в Україні було прийнято законодавчі акти, які стимулюють розвиток медіації і популяризують її серед населення. Громадські організації також займаються просуванням та розвитком медіації, проводячи тренінги, семінари, навчання, розповсюджуючи інформацію про переваги та можливості медіації, а також сприяють запровадженню медіаційних практик у різних сферах [6]. Окрім того, українські адвокати та юристи активно починають використовувати медіаційні процедури у своїй роботі, що свідчить про зростаючий інтерес до медіації в професійному середовищі.

Серед наукової спільноти мають місце думки, що саме адвокати є найбільш оптимальними кандидатами у медіатори, що передбачається низкою переваг. Так, сторони матимуть змогу отримати кваліфіковану юридичну допомогу у розробці законної угоди щодо спірних питань. Ще одним позитивним моментом є використання повноважень адвоката, наданих йому законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Не менш важливим є дотримання адвокатом-медіатором високих професійних етичних стандартів [7, с. 26]. Участь адвоката в процедурі посередництва відрізняється певною специфікою від ролі медіатора, що не має юридичного фаху. Оскільки адвокат є кваліфікованим юристом, який надає правову допомогу на професійній основі, він може забезпечити правовий аналіз спору, допомогти сторонам зрозуміти юридичні аспекти питання, а також допомогти укласти угоду, яка б відповідала юридичним вимогам та запобігала можливим конфліктам у майбутньому. Юридичний супровід є важливою складовою медіаційного процесу, особливо в тому разі, коли сторони бажають оформити угоду в письмовій формі та надати їй юридичної сили. Тут адвокат-медіатор має перевагу, оскільки знання та досвід у галузі права сприяють законному оформленню медіаційної угоди. У такий спосіб, адвокат-медіатор здатен забезпечити повний цикл юридичного супроводу медіаційного процесу, включаючи підготовку до оформлення медіаційної угоди та надання необхідної юридичної допомоги. Це допомагає зробити процес медіації ефективнішим та забезпечити сторонам більшу впевненість у правовій силі їхньої угоди.

Крім того, адвокат, виступаючи у ролі медіатора, повинен дотримуватися адвокатської етики, зокрема, зберігати адвокатську таємницю та виконувати свої професійні обов'язки. Таким чином, він несе відповідальність за невиконання або неналежає виконання своїх обов'язків у процесі медіації, включаючи порушення адвокатської таємниці. Знання процедури медіації значно б допомогло адвокату ефективніше вирішувати спірні питання, а також забезпечити альтернативний шлях подолання конфліктів, який може бути менш конфронтацій-

ним та більш конструктивним. Крім того, застосування процедури медіації в адвокатській практиці дозволить розвантажити судову систему, що сприятиме швидшому вирішенню спорів та підвищенні якості правосуддя. Загалом, вивчення адвокатами процедури медіації впливає на рівень їхньої компетентності та важливість інституту адвокатури у суспільстві.

Науковці визначили деякі особливості участі адвоката у врегулюванні спорів в якості медіатора. Вони представлені низкою ознак, до яких віднесено: особливу предметну сферу адвокатської діяльності, пов'язану зі всебічним аналізом протиріч у конфліктах різних предметних категорій; особливу роль адвоката як незалежної та неупередженої особи, яка сприяє сторонам у пошуку взаємоприйнятних та взаємовигідних умов вирішення спору. Надання адвокатом допомоги у врегулюванні юридичних спорів можна розглядати як одну з форм їх альтернативного вирішення, що виходить за межі традиційної ролі адвоката як радника з правових питань. У межах цієї форми діяльності адвокат виконує функції посередника між сторонами конфлікту з метою досягнення мирного врегулювання суперечностей. В Україні медіація як один із видів альтернативного вирішення спорів визнається законодавством і може здійснюватися адвокатом як сертифікованим медіатором. При цьому, у разі проведення медіації, адвокат виступає не тільки як радник з правових питань, а й як професійний посередник, який допомагає сторонам знайти компромісне рішення без участі суду [8]. Використання медіаційних прийомів дозволяє адвокатам ефективніше вирішувати спори та конфлікти, а також підвищити рівень задоволення клієнтів. Адвокат, який має навичками медіації, може знайти кращі шляхи розв'язання конфлікту та забезпечити глибший аналіз ситуації. Крім того, на сучасному ринку правових послуг адвокат, який використовує медіаційні прийоми, є більш конкурентоспроможним, оскільки медіаційна практика стає популярнішою серед клієнтів та інших юридичних професій.

Також, варто відзначити, що створення Комітету з питань медіації при Національній асоціації адвокатів України свідчить про зацікавленість та підтримку адвокатської спільноти у розвитку процедури медіації. Сучасний світ вимагає від адвокатів не тільки високої правової кваліфікації, а й зміни стереотипу мислення. Адвокату необхідно вміти перейти від звичної йому стратегії змагальності, яку він використовує у судовому процесі, до застосування стратегії консенсусу чи компромісу у відносинах із сторонами [6]. Адвокат, який виконує роль медіатора, повинен мати глибокі знання в сфері медіації, розуміти процес медіації та мати практичний досвід у проведенні медіаційних процедур. При цьому, важливо зазначити, що адвокат-медіатор не може одночасно виконувати роль адвоката однієї зі сторін. Якщо адвокат вже діє як адвокат однієї зі сторін, то він не може виступати в ролі медіатора у цій справі, оскільки це призводитиме до конфлікту інтересів та порушуватиме етичні стандарти адвокатської діяльності. Адвокат, що представляє одну зі сторін, зацікавлений у захисті інтересів свого клієнта та має відмінні погляди на справу порівняно з іншою стороною. Тому, в такій ситуації необхідно звернутися до іншого нейтрального медіатора, який допоможе сторонам укласти угоду.

Механізм медіаційної процедури ґрунтується на певних принципах, які враховують досвід застосування медіації в різних країнах, культурні особливості та правові традиції певної держави. Згідно із ст. 4 Закону України «Про медіацію»,

остання проводиться на основі взаємної згоди сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення і рівності прав сторін медіації [3]. Принципи медіації важливі для забезпечення ефективності та справедливості процесу вирішення конфліктів. Їх дотримання забезпечує добровільність, чесність, об'єктивність позасудового врегулювання спору, створює сприятливе середовище для вирішення конфлікту та забезпечує вирішення спору, яке задовольняє інтереси обох сторін.

Висновки. Враховуючи обмеження нашого дослідження, можна дійти висновку про те, що процес медіації є гнучким та індивідуальним, адже безпосередньо залежить від конкретної ситуації та потреб сторін. Однак, він завжди спрямований на досягнення компромісу та вирішення конфлікту шляхом співпраці та взаєморозуміння. Основною метою медіації є зменшення напруги між сторонами та забезпечення ефективного вирішення спірних питань.

Однією із головних переваг медіаційного процесу є його добровільність для сторін. Вони можуть у будь-який момент припинити медіацію та перейти до судового розгляду спору. Також, медіація, зазвичай, є швидшою та менш витратною процедурою порівняно зі судовим процесом, оскільки вона може тривати протягом декількох зустрічей, які проходять у зручний для сторін час. Крім того, медіація може допомогти підтримувати відносини між сторонами після розробки спільного рішення, що задовольняє їхні потреби. Це особливо важливо, коли сторони мають довгострокові відносини, наприклад, у бізнес-співпраці, родинних відносинах тощо.

Література:

1. Конституція України: закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%B>.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 27. С. 282.
3. Про медіацію : Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2022. № 7. С. 51.
4. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.]; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.
5. Вільчик Т. Б. Роль адвоката у реалізації функції медіації у кримінальному судочинстві. 2015. № 4. (12). *Право та інновації*. С. 144–150.

6. Ситюк В. Медіація та правові перспективи її розвитку в Україні. URL: <https://radako.com.ua/news/mediaciya-ta-pravovi-perspektivi-yuyi-rozvitku-v-ukrayini> (дата звернення: 04.04.2023).
7. Єфіменко М. Ю. Роль адвоката у процесі медіації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. № 13. Т. 2. С. 25–27.
8. Ремескова Ю. О. Медіація як особливий вид адвокатської діяльності в Україні. URL: https://dSPACE.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10720/1/Remeskova_88-91.pdf (дата звернення: 04.04.2023).

Markovych Kh. Mediation as an alternative way of conflict resolution in advocate practice

Summary. The article is devoted to the analysis of mediation as a modern effective tool for resolving disputes and improving relations between people and communities. The main attention is paid to the essence of mediation, its principles, and stages of implementation. The role and participation of the lawyer in the mediation procedure are considered. The main goal of mediation is determined, which consists in discussing, understanding, and processing a specific problem situation for its optimal solution. It has been established that the result of a successful mediation is an agreement that reflects the needs and interests of the parties. It was found that the mediation process is represented by a set of actions performed by mediation participants during a certain period. The need for a lawyer to deepen his knowledge in the field of mediation, understand the mediation process, and have practical experience in conducting mediation procedures is emphasized. It is noted that a lawyer acting as a mediator cannot simultaneously act as a lawyer for one of the parties. It was established that the mediation process is flexible and individual. It depends on the specific situation and needs of the parties and is always aimed at reaching a compromise. The main advantages of mediation compared to traditional methods of dispute resolution are emphasized. In particular, the parties can at any time stop the mediation and proceed to the judicial review of the dispute. Mediation can be used in a variety of areas, including family, commercial, civil, employment, and other types of disputes. It indicates that mediation is a universal way of solving various legal conflicts. Its use helps to avoid lengthy and costly legal proceedings. It was noted that mediation can help maintain relations between the parties after they have made a joint decision. The results of the study confirm the importance and effectiveness of mediation in conflict resolution and reveal its potential to ensure peaceful interaction in various spheres of life.

Key words: mediation, mediator, conflict, procedure, agreement, lawyer.